

- TINÓDI SEBESTYÉN 1984. Eger vár viadaljáról való ének. In: *Krónika*. Bibliotheca Hungarica Budapest.
- TÖRÖK KONSTÁNT 1890. Nyelvtani adatok a felnémeti dialektusból. *Magyar Nyelvőr* 25: 521–4.

DÓRA ZOLTÁN

SEREKSZEMLÉK UTÁN
Észrevételek az Árpád-kori Győr vármegye
néhány földrajzi nevének etimológiájához

Mi, Győr megyei gyűjtők és kutatók szerencsésnek tarthatjuk magunkat, hogy a mögöttünk hagyott bő félszázadban annyian foglalkoztak a mi Árpád-kori földrajzi neveinkkel. Ha nem egyazon célkitűzéssel és módon tették is, mindegyikük áttekintette – részleges vagy teljes seregszemlére vallóan – a kategória anyagát. A negyvenes évekkel kezdődően minden évtized lerója ebbeli adóját, az utolsó kétszeresen is. LENGYEL ALFRÉD 1944-ben teszi közzé Pusztult falvak, eltűnt helynevek Győr megyében című könyvét, fölsorakoztatva a levéltári adatokat/alakokat. 1958-ban jelenik meg BÁRCZI GÉZA tankönyve, A magyar szókincs eredete, amelynek általános anyagú besorolásaiban több fontos nevünk is helyet kap. A TESz. cikkírói a szótár 1967-ben történt kiadásában értelmezik egyes helynevek közszói alapját. KISS LAJOS munkájában, a Földrajzi nevek etimológiai szótára 1978-as első közreadásában ott található sok elnevezésünk fölfejtése. GYÖRFFY GYÖRGY Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza II. kötetében (1987) nemcsak fölvonultat minden föllelhető nevet, de néhányuk eredetét is fölfejt; az ő adattárával dolgozó BÉNYEI ÁGNES–PETHŐ GERGELY debreceni egyetemista páros 1998-ban napvilágot látott dolgozata (Az Árpád-kori Győr vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése) történeti-etimológiai szótárt ad, majd tipológiai rendszerbe állítja a vizsgált helyneveket. ÖRDÖG FERENC pedig a győri Apáczai-napokon 1999-ben elhangzott előadásában a megyei helységnevek keletkezés módját bemutatva foglalkozik a ma is használatos Árpád-koriakkal (In: Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola évkönyve 1998/1999: 150–8).

Együtt látva a fölvonultatott adatokat és értelmezéseket lehetőség adódik, illetve kínálkozik azok összevetésére. Erre a célra két szerző földolgozásai alkalmasak, ha a megye egész területének névanyagát vizsgáljuk; négyüké pedig akkor, ha egy szűkebb területről való mintavétellel dolgozunk. Az előbbi esetben ÖRDÖG FERENC és a BÉNYEI–PETHŐ szerzőpáros munkája jöhet szóba, az utóbbiban hozzájuk vehettem BÁRCZI GÉZA és KISS LAJOS adatait. Magam – mivel írásomban egyébként is egy kisebb térség neveiből vizsgálók néhányát – ez utóbbi lehetőséget választom. Szűkebb területként Pannónhalmát és környékét veszem, mint amelyekkel már régóta foglalkozom, és ahol egyébként is legnagyobb a nevek sűrűsége. Ezekből a négy szerző 10–23 adatát vetem össze.

Az etimológiai eredmények összehasonlítása több tanulsággal jár. BÁRCZI GÉZÁnak a régi magyar földrajzinév-adásra felállított kategóriáit használva – természetes, mesterséges és személynevekből keletkezett nevek (BÁRCZI i. m. 151–62) – megállapítható, hogy szerzőink véleményei jobbára találkoznak, de ez korántsem jelent azonosságot, inkább csak közelebbi–távolabbi hasonlóságot, és lehetetlen nem látni, hogy egy összeál-

lított táblázatból ki-kiugranak egyes százalékok. Mert míg BÁRCZI GÉZA számai kiegyensúlyozottságot mutatnak (30–30–40% a kategóriák közötti megoszlás), és ehhez foghatók KISS LAJOS, valamint a BÉNYEI–PETHŐ páros százalécai is (22, 28, 50, ill. 22, 22, 56), addig ÖRDÖG FERENC 10, 20 és 70%-kal van jelen közöttük. (BÉNYEIÉK mérsékelt álláspontját igazolja a saját 123 darabos megyei adatukból való kimutatás is: 24, [?] 21 és 55%-os eloszlás, és bizonyos mértékig ÖRDÖG FERENCnek a teljes megyei adatanyagából (157 adat) vett 19, 15 és 66%-nyi nagyobb szóródást jelentő felfogását is, de nála nagyobb az eltérés.)

Úgy tűnik, hogy a természetesek rovására a személynévi eredetűeket mind a négy kutató vezető kategóriának tekinti, ÖRDÖG FERENC ráadásul minden mást messze megelőzőnek, és ezt akár szélsőséges állásfoglalásnak is vehetjük.

A fentiekben túl említünk még egy tanulságot. Két elemző, BÁRCZI GÉZA és ÖRDÖG FERENC egyértelmű besorolásokkal dolgozik, a BÉNYEI–PETHŐ páros és KISS LAJOS viszont a személynévesek kategóriájában árnyaltabbá tesz több két lépcsős (természetes > személynéves) adatelemzést: levezetésük végső konklúziójaként olyan megszorításokat is használnak, mint *kevésbé valószínű; talán; valószínű és bizonyára*.

A seregszemléken számba vett adatokból mostani írásom a Pannonhalma térségéből valók közül azokhoz fűz észrevételeket, amelyeknek több szerző is megadja az etimológiáját, ill. amelyek esetében az elemzők eltérő véleményre jutottak. Az utóbbiak dolgát nyitott kérdésnek tekintve helyi kutatóként vállalkozom arra, hogy az eredményeket mérlegre tegyem, a magam vizsgálódásaival pedig föl is vessem, segítsen is az ismert és többnyire mérvadó korábbi álláspontok tovább- vagy újragondolását.

Fölvetésemben eltérően értelmezhetőként elemzem a jelzett csoportból az *Alsok*, *Nyúl*, *Percse*, *Pityor*, *Ravazd* és *Sokoró* neveket, esetükben sem egyenlő mértékben vallok azonban más nézetet. A legkisebb elmozdulást az eredményezi, ha egy lezártnak látszó értelmezést továbbra is nyitottnak venni javaslok. Más az, amikor az adatnál egy már korábban fölvetődött vélekedést igyekszem alátámasztani. Ismét máskor a névmagyarázatban föllelhető valamelyik visszavezetést kívánom kizárni. Nagyobb figyelmet, sokoldalúbb megvilágítást kíván az a kimutatás, amelyik egy alapértelmezést kísérő megszorítást szeretne cáfolni, meggyőzni annak szükséggtelen voltáról. Végül két esetben fölvetem egy alapján vagy árnyalatában új megközelítés lehetőségét is.

A l s o k

A mai Pannonhalma városnak ezt az egyik középkori nevét (1237–1240: in praedio *Olsuc*, PRT. I. 775) KISS LAJOS az alapul vett korrelációs kapcsolatra utalón 'alsó falu'-ként értelmezi, BÉNYEI ÁGNES és PETHŐ GERGELY pedig a nevet önmagában tekintve az előtagot a település monostor alatti elhelyezkedéséből vezeti le. Ami az utótagot illeti, azt már kettejüket megelőzően BÁRCZI GÉZA is a falualakzat dunántúli megjelölésének tekinti.

Ezek a névmagyarázatok alapján figyelemmel vannak a valós földrajzi és történelmi helyzetre, továbbá a névelemek 13. sz.-i jelentésére, de nem számolnak a történeti viszonyok árnyaltabb voltával vagy az *al* ~ *alsó* viszonyító elem használatának korlátaival, a teljes név esetében pedig a keletkezés és fölbukkanás föltehetően eltérő időpontjaival. Márpedig ha tekintettel vagyunk ezekre is, más eredményekre juthatunk a név összetevőinek és magának a névnek a megközelítésében.

Így igaz, hogy tágabb korhatárok között *Alsok* mellett létezik a *Felsok* nevű településrész, majd önálló falu, de a hely történetének ismeretében ezt és nevét későbbi keletűnek tartjuk (első adat 1453, PRT. III. 224): elemei is, az összetett név egésze is *Alsok*-nak és összetevőinek már a tatárjáráskori jelentésére épül. A korrelatív viszony tehát nem lehet mérvadó a régi prédiom nevének etimológiájában.

Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a név *al* meghatározó tagja csak a *sok* alaptaghoz való viszonyt fejezheti ki, és semmiképp sem egy tetszés szerinti behelyettesített szónak, esetünkben a *monostor*-nak a tartalmához valót.

Nem kell számolnunk hasonló problémákkal, ha a *sok* névelemnek a TESz. által sugallt korábbi föltehető jelentésével adunk értelmet a településnévnek: „Eredeti jelentése 'sűrű' lehetett. Korai helynévi összetételeiben ez a jelentésárnyalata még élhetett.” A 'sűrűlaj' megjelölés a valóságos helyzet képét adhatta vissza: a jelölt település visszakövetkeztetett helyének és a hely fölé magasodó meredek hegyoldalnak a kapcsolatát. Benne joggal föltételezve a kiemelkedés fás-bokros 11–12. sz.-i sűrű növényzetet.

Ennek az elemzésnek az alapja természetesen az lehet, ha az *Alsok* településnév jóval korábbi: a *sok* 'falu' jelentését megelőző időszakból való. Ezt pedig joggal föltételezzük. Egy idő óta ugyanis bizonyára akkor is *Alsok*-ra kell gondolnunk, amikor még *Pannonia* néven említődik a település – amint erre már a PRT. szerzői is utalnak (I. 195) –, mert egyrészt a monostor szolgálatára rendelt népesség már 1240 előtt berendezkedett új szálláshelyén (és ez eltér a *Pannonia* számára kijelölt helytől, tehát párhuzamos fennállás esetén más néven kell szerepelnie), másrészt míg soha nem kapunk hírt *Pannonia* lakóiról, addig 1240 táján *Alsok*-on előttünk áll egy egész falura való lakosság, ami jelentős múltra vall. A névleges és valós helyzet eltérése adta dilemma feloldását megadhatja a föltételezés, hogy kettejük közül *Pannonia* az első századokban írásban használt név lehetett, az *Alsok* név pedig jó ideig földrajzi köznévként volt használatos.

Alsok változataként a szomszédos Écs határait leíró 1323-as királyi adománylevélben (HazOkm. tár I. 128) megjelenik az *Olsousokoro* név, ezt az elemzők (GYÖRFFY, BÉNYEI-PETHŐ) az adatot lejegyző írnok saját értelmezése eredményének tekintik. Mégsem vélhetjük meg nem alapozott átalakításnak, hiszen akkorra változhatott az eredeti név elemeinek jelentése, ill. tudni lehet, hogy a pannonhalmi vonulatot a *Sokoró* részeként külön is nevezték ezzel a névvel is – mint ahogy volt *Nyalka-Sokoró* (*Nylka Socrou*) és *Pázmánd-Sokoró* (*Paznan Sukoro*) is (PRT. I. 706, II. 290).

Másrészt az írnoki változat igazolja a mi *Alsok*-értelmezésünket, hiszen az *alsó* a korábbi *al*-t váltotta föl, a *Sokoró*, ill. másutt *Erdeusokoro* (GYÖRFFY i. m. 623) pedig nála éppen a régi *sok* ('sűrű ~ erdő') helyébe lépett.

A fölvázolt származásváltozat azt jelenti, hogy az *Alsok* név a mesterséges kategóriából átkerül a természetesbe.

N y ú l

Korai településnevünk a bakonybéli apátság 2. számú, időnként ugyan hamisnak tartott oklevelében tűnik föl (1086: *Nulu*: PRT. VIII. 269, de l. uo. 267, és FEHÉRTÓI KATALIN: Árpád-kori személynevek olvasatainak megbízhatóságáról: MNy. 2001: 461) egyik birtoktestük nevéként. Etimológiájával négy szerzőnkél is találkozunk: hármuk föltételezése szerint benne állatnévi eredetre kell gondolnunk, igaz, ugyanők többé-kevésbé számolnak személynévi áttétellel is. Tőlük eltérően ÖRDÖG FERENC egyértelműen személynévi eredetről beszél.

Magam a következőkben azt igyekszem kimutatni, hogy az állatnévi eredeztetés megalapozott, nem kíván megszorításokat, illetve hogy a személyneves áttételesség kizárható/kizárandó. (Ebbeli véleményemet alapján két ízben is megfogalmaztam: Nyúl község nyelvkincse: 1991: 13, ill. Problémák Nyúl község nevének adatolása és eredeztetése körül: MNy. 1989: 92. Ez alkalommal a kérdés teljesebb körüljárását kísérelném meg.)

Abból kell kiindulnunk, hogy a „Sokorónál fekvő szőlőtermelő falu eredetileg királyi és várbirtok volt, de nagyrészt egyházi kézre jutott” (GYÖRFFY i. m. 613). Ennek az eredeti állapotnak a tanúja lehet az 1348-ban fölmerülő *Nyulfyl* településnév (PRT. VIII. 368), amely még ebben a korban a birtokosra utaló jelzővel és a feltehetően társközséggel együtt is említődik: „*iuxta possessionem Nyulfyl regalem; populus de villis Nyul et Nyulfyl vocatis*” (uo. 359, 369). A királyi birtokrész folyamatos meglétére vall IV. Béla oklevele is: „*vinitores nostros ... in Nywl...*” (GYÖRFFY i. m. 632).

Hogy az összetett szavas elnevezéssel korán vagy korábban nem találkozunk, az éppen a királyi birtokjoggal magyarázható: kimarad az oklevelek jogi processzusaiból. Ezt figyelembe véve lehetséges, hogy a kettős elnevezés: *Nyul* és *Nyulfyl* egymáshoz közeli időben keletkezett, és hosszabb időn át is együtt élt. Azt pedig elképzelni is nehéz, hogy a két névnek ne lenne szoros elnevezésbeli köze egymáshoz. Jelentésük, egymásból való fejlődésük ezt meggyőzően igazolja.

Jelentésmagyarázatot természetesen csak az összetett alak utótagja kíván. A *fyl*-t a TESz. nyomán 'üreg, lyuk' jelentésűnek vehetjük (l. uo.: *fül, fülke*), s ekkor a szókapcsolat az üregi nyúl tanyáját jelenti. *Nyulfyl*-t az oklevelek Szőlősmegyer (a mai Győrújbarát, korábban Nagybarát) szomszédjaként említik, ami hegyi-hegyaljai településnek felel meg. Az itteni domboknak pedig nagyon régi jellemzői a löszpartok, az üregi nyulak szokott búvóhelyei.

A név előtagja tehát minden bizonnyal állatnév, és ebből számomra az következik, hogy – föltételezve az összetettből ellipszissel történő keletkezést (vö. BÉNYEI-PETHŐ i. m. 103) – az egyelemű név, a település rögzült elnevezése is annak veendő. (Az állatnévi keletkezésre jutó álláspont az ugyanott fölhozott megszorításokkal együtt is elfogadható.) Hogy a *Nyulfyl* utótagja állatnévi előtagra utal, azt beláttatja a megfontolás is: kapcsolatukat csak így tekinthetjük értelmesnek, ill. az előtagnak csak ez az értelmezése engedi meg az adott jelentésű utótag kapcsolódását. Az elkülönülő településrészek szokásos névbeli jelölése, a kettős elnevezés mindkét tagjában metonimikus névadással keletkezettnek tekintendő (vö. BÉNYEI-PETHŐ i. m. 96), az egyelemű pedig eszerint pusztá állatnévként szolgál a település nevéül. Utóbbi jelenség ugyan ritkább, mint a hasonló személyneves megjelölés, de meglétével BÁRCZI GÉZA is számol (i. m. 153–4).

Álláspontunkat megerősíti, hogy a korból fennmaradt és erre a tájra lokalizálható több hasonló, a *Nyulfyl*-lel egyező módon értelmezhető összetett helynév, mint a *Choukamaal* Nyúlról (1368: PRT. VIII, Oklvt. 102) vagy a *Machkaluk* Pannonhalmáról (1352: PRT. I. 195), de vannak messzebről valók is, mint a feltehetően Veszprém környéki *Nullyuk* (1296: OklSz.: ua.) és a Tihanyból ide vonható *Ruuoizlicu* (1055: PRT. X. 423). A *Nyul* településnév előzményének vehető *Nyulfyl* tehát típusát illetően nem volt társtalan a maga korában.

Az efféle alakzatnak ráadásul vannak élőnyelvi példái is: ismeretes nevek a *Bab-szökő* ('Babu[ka]szökő', a bűdös banka tanyája) Écsről, a *Csiggád* ('Csíkgát') Nyúlról vagy a *Pityer-domb* Gyórságról.

A *Nyul* társaiként vannak elliptikus származásra valló egyelemű pusztai állatneveink is, még ha ezek kizárólag élőnyelvi példák is: *Babuka*, *Cinege* (écsi, ill. nyúli dülőnevek). Közülük az első – párban a fenti *Babszökő*-vel – mint szomszédos dülők nevei kiváló analógiát jelentenek a mi *Nyulfyl* > *Nyul* alakulatunk megvilágítására/igazolására, hiszen itt együtt látható a kiinduló és az eredő állapot.

Természetesen elképzelhető, hogy az alakulás során egy korábbi *Nyul*-t követve – a településmegosztás kísérő jelenségeként – később keletkezett a birtokos jelzős összetételű *Nyulfyl*, kettejük jelentésének összefüggése azonban ezzel nem változik. Ha pedig megkíséreljük, hogy álláspontot alakítsunk ki az időbeli sorrendiség dolgában, ahhoz fogódzókat kell keresnünk. A BÉNYEI-PETHŐ szerzőpáros tanáruk, HOFFMANN ISTVÁN nézeteire alapozva ugyan arról ír, hogy a kérdéses folyamatot ritkán lehet kimutatni, továbbá hogy a sorrendet gyakorlatilag lehetetlen eldönteni (l. i. m. 103), de az ilyen fogalmazás éppen arra sarkall, hogy éljünk a még oly kevés eséllyel is.

Esetünkben úgy tűnik, hogy a TESz. két kitétele rávilágít a folyamatra, és talán el is dönti a sorrendiség kérdését. Az egyik a *fülke* szócikkében olvasható: „A *fül* alapszónak magának is volt a régiségben és van a nyelvjárásokban ’fali mélyedés, vakablak, rejték-hely’ jelentése”; a másikat mint közismert megállapítást az alapszóról szólóan: „A magyar szónak a szabályos hangmegfelelések szerint is *fil* változata volt a legkorábbi.” Így a *Nyulfyl* > *Nyul* alakulást lehetségesnek, valószínűnek, a levont következtetéseket pedig helyénvalónak tekinthetjük.

(Az eredőként vett egyelemű, eredetileg partikuláris vonatkozású *Nyul* jelentésbővüléssel lehetett az egész település nevévé. A megállapítás nagy horderejű az itt lakók számára, hisz belőle visszakövetkeztetve a község magjának jutnak a nyomára. A viszszevezetés jogosultságát jelzi, hogy vele föltételezzük azt a nagyon is valószínű tényt, miszerint a terület lakói a királyi birtokos szolgálként a nyúl húsával és prémjével adóztak uruknak.)

Ami a rendszerint fölhozott személynévi áttételeességet, egy *Nyul* nevű személy közbeiktatását illeti, alapos okaink vannak ennek kizárására.

A vizsgált szerzők föltételezésük beláttatására elsősorban egy 1312-es adatra támaszkodnak: *Nicolaus dictus Nyul*-ra mint személynévre (Oklsz. 703), ehhez társítja még a FNESz. a *Nulod* nevet 1211-ből (PRT. X. 512: „*In villa Fuzegy hii sunt iobagiones: ...filii Nulod...*”). Hogy azonban a személynév mint birtokos neve *Nyul*-ra vonatkozóan is elképzelhető lenne, nagyon kétségesnek tűnik, hiszen a megye korai birtokviszonyainak vizsgálatából maga GYÖRFFY GYÖRGY is a következő nézetet szűrte le: „Az udvari és királyi egyházi birtokok a Sokoró-vidéken olyan összefüggő tömböt alkotnak, mintha eredetileg a szentmártoni „palota” (Pfalz) tartozékai lettek volna.”) Ráadásul a 13. sz.-ból való *Nulod* vélhetően tulajdonság- vagy kívánságnévként szolgál, és jelezheti a rétegtöbbséget.

Az 1312-es adat azt jelenti, hogy a *Nyul* név az Árpád-korból nem mutatható ki.: nem fordul elő sem FEHÉRTÓI KATALINNÁL (Árpád-kori kis személynévtár, 1992), sem HERÉNYI ISTVÁNNÁL (Magyarország nyugati végvidéke 800–1242), akinek a munkájáról pedig HAJDÚ MIHÁLY az előszóban úgy vélekedik, hogy „hihetetlen mennyiségű adatot ad közre nyugati határvidékünkéről, de nyugodtan mondhatjuk, hogy az egész Dunántúlról....”

Úgy tűnik, hogy a *Nyul* akkori hiánya nem véletlen, hiszen HERÉNYI is mindössze öt állatnévi eredetű személynévet mutat föl, és közülük is csak kettő jelenik meg a hely-

nevekben. Ezek a *Bika* (szn.-ként 1198-ból, i. m. 215; helynévként 1287-ből, l. BÉNYEI-PETHŐ: *Béka*) és a *Farkas* (szn.-ként 1162-ből, i. m. 120; helynévként l. PRT. I. 401–410). FEHÉRTÓINÁL kimutatható még a *Galamb* (i. m. 143), de az csak előtagként bukkan föl a *Galambsoró* helynévben (l. BÉNYEI-PETHŐ i. m.: ua.). (Az itt mondottakat megerősíti a nyúli helyzet is: az ősi Nyúl elhelyezkedését is magába foglaló promontórium területi nevei közül három adatoltan középkori, másik kettő pedig anélkül is annak vett, és már egyik sem állatnévi eredetű. Ezek az *Incső*, *Héma*, *Hencs*, ill. *Egese*, *Bent*, a ben-nük rejlő személynévek pedig az *In*, *Hene*, *Hencse*, *Ekese* és talán a *Benete* ~ *Benedek*.)

A személynévi áttételességet vallók álláspontjában sajátos vonás, hogy amikor nem látnak problémát a személynév kései jelentkezésében, pedig hát az ráadásul nem is kötődik a településhez, ugyanakkor nem veszik figyelembe a szóban forgó helyhez egyértelműen kötődő bővebb, állatnevet tartalmazó névformát – esetleg éppen azért, mert az (is!) későn jelentkezik. (A két időpontban mindössze 36 év az eltérés!)

Alapkérdésünkben egyébként akár perdöntőnek is vehetjük PAPP ZSUZSANNA idevágó tételének az alkalmazását: „Az állatnévi eredetű személynévekből keletkezett földrajzi nevek esetében tehát az illető állatnak nem volt kapcsolata a hellyel” (Állatnevek középkori földrajzi neveinkben: MNy. 1969: 311). Eszerint a *nyúl* állatnévi eredetű *Nyul* személynévnek a földrajzi névvé válása *Nyúl* község esetében nem képzelhető, hiszen itt az állatnak kapcsolata volt a hellyel, így a földrajzi név nem személynévből keletkezett.

A település „megszállásának” időpontja természetesen ismeretlen, de mindenképpen a korai századokra tehető. Az utóbbi vélekedésre alapot adhat GYÖRFFY GYÖRGY álláspontja is, aki szerint István király 1037-es bakonybéli alapító okiratának későbbi átíratában megfelelhet a valóságnak a kajári – vele a nyúli, hiszen egyazon felsorolásban találhatók – birtok adományozása, mert úgymond az az 1086-os oklevél hiteles részében szerepel (i. m. 603). Ha pedig korai, akár 10. sz.-i keletkezésű helységgel és elnevezéssel állunk szemben, akkor figyelembe vehetjük az itteni völgy, a *Pánzsza mente* történelmi és élő, részben népetimológiai neveinek tanúságát is. Az őt, szláv szavakra visszavezethető névből a *Béla-kút*, *Pánzsza*, *Leány-kút*, *Perecse* természeti név, és csak a *Lalka* tűnik személynévnek. Ez is állásfoglalás a *Nyul* áttétel nélküli állatnévi eredete mellett.

P e r e c s e

Ezt a nevet egy középkori, a pannonthalmi és a nyúli határ találkozásánál megtelepült, a tatárjárás előtt 250 lelket számláló prédiun, majd villa viselte egészen a 14. sz.-ig, amiktől is *Szentlőrinc*-nek hívták. A török alatt több társával együtt a pusztulás sorsára jutott.

A név az oklevelekben a 12. sz.-tól *Priza*, *Preccha*, *Preke*, *Preche*, *Peryche* (PRT. I. 602, 651, 681, 774 és II. 116). alakban tűnik föl. A szláv elnevezés akár honfoglalás előtti települést is takarhat, de annak egyik etimológiája alapján magyar névadással állunk szemben.

Az értelmezésben hármas megközelítést ismerünk. A korábbiak a szállás földrajzi helyzetét és vele összefüggésben a lakosság társadalmi állását, jellemző foglalkozását vélték felfedezni a névben, amikor 'folyómellék'-et értenek alatta vagy a szolgálónépi mosás igéjére gondolnak. Ezt látjuk GYÖRFFY GYÖRGYNÉL (i. m. 618) és KISS LAJOSNÁL, ha a másutt is fellelhető azonos nevek etimológiáját az ittenire is érvényesnek tekintjük (vö. FNEsz.: *Perecse*, *Piricse*). Egyik lehetőségként a BÉNYEI-PETHŐ szerzőpáros is elfogadja, hogy a szó megnevezi magát a helyet, és a magyarok átvették az idegen nevet,

elsősorban mégis egy birtokos/használó nevét látják benne. Ezt kétségtelenül alátámasztja, hogy Albeus 1237–40-i pannonhalmi birtokösszeírásában a közelből említ egy hasonló nevet: „*In predio Tapan ... Prych*” (PRT. I. 781).

Magam utalnék arra, hogy a *Pánzs*a mentén jellemzően természetes szláv nevekkal találkozunk, továbbá hogy még a 14. sz. közepén is élnek itt mosó rabnők, de arra is szívesen emlékezem, hogy már korábban is, mikor az Árpád-kori szolgálónépekről olvastam GYÖRFFYNél (TörtSzle. 15. 1972: 261–310), éppen a tanulmány nyomán a mosás igéjét véltem kihallani a névből.

Pityor

Ma dülönév, faluhely Ravazd déli határánál. Választott címszavunk élőnyelvi alak, melynek okleveles főbb változatai a *Picud*, *Pitud* (1235: PRT. I. 208, 747); *Pychurd*, *Pichurd* (? Pityord, Picsord, I. BÉNYEI–PETHŐ i. m. 43) (1409: LENGYEL 78, GYÖRFFY 618); *Pychord* (1472: LENGYEL uo.).

A név visszavezetésével szerzőink közül ugyan csak a BÉNYEI–PETHŐ páros foglalkozik, de ők fölillantanak mindjárt három lehetőséget. Alapállásuk, hogy bizonytalan etimológiájú, de lehetőségként kezelik az én népnyelvi alapú, madárnévre visszamenő magyarázatot (MNYTK. 183. sz. 62), sőt elképzelhetőnek tartják a személynévi eredetet is, az *István* becézőjének, a *Pityu*-nak a fejleményeként. Hozzáfűzik azonban, hogy ennek nincs írásbeli, okleveles alapja.

Mindezek figyelembe vételével a magam korábbi álláspontját akként módosítanám, hogy számításba veszem a személynévi eredetizést is. Elsősorban azért, mert az elpusztult települést Ravazd részbirtokosáról *Csépánfalva*-ként is említik, főleg pedig mert a föltehetően személynév *Pythy* mégiscsak kimutatható a korból (1268?: PRT. VIII. 261), és tagja lehet a nyúli *Pitkálló* helynévnek is (1551, 1568. L. in: Győri Tanulmányok, Győr, 1988: 29).

Ravazd

Ennek a településnévnek az esetében nehezebb lenne perújrafelvételt kezdeményezni: nincs hozzá elég indok, cáfoló adat, de azt megkísérelném kimutatni, hogy van alapja a kérdés nyitottabb kezelésének. Részben mert a nyúlihoz hasonlóan vagy még az ottaninál is erőteljesebben hangoztatott személynévi eredet helyett itt is az állatnévi lenne a várható, részben pedig mert az ismert levezetésekben az ambivalenciák rajzai mintha nem lennének igazán kristályosak.

Az irodalomban az alapul vett okleveles adatok leginkább a következők: 1093: *Ruohti* hn. (PRT. I. 591); 1137: *Roz* szn. (PRT. I. 596); 1138/1329: *Ruosti*, *Ruos* szn. (MNY. 32: 204, ill. 52: 204); 1216/1225 k.: *Ruohti* hn. (PRT. I. 640); 1237–40: *Ruozd* hn. (PRT. I. 773). A válogatás körültekintőnek látszik, és önmagában is igazolhatja a személynéves állásfoglalást.

Az eredmény megvilágítására BÁRCZI GÉZA nyomán BÉNYEI ÁGNES és PETHŐ GERGELY bevonja a vizsgálatba a korai ómagyar kor *-d* (*-t*) képzőjét is, de ők az elődtől eltérően nem tartják valószínűnek, hogy az ebben az esetben is ellátottságot jelentene. Pedig BÁRCZI szerint benne „közvetlen földrajzinév-képzőt láthatunk” (i. m. 155). (Ezt a megállapítást ugyan követi a képző érvényre jutásának problémaraajza, de az nem vonja vissza a tételt.) Ugyanő nem tartja kizárónak a képző hasonulásos módosulását (*-di* ~ *-ti*)

sem, és éppen hogy a korai természetes nevekben jelentkezőnek tekinti a *-t(i)*-t (BÁRCZI i. m. 156).

A Roz adathoz kapcsolódóan pedig azt kell megjegyeznünk, hogy míg a pusztai állatneves földrajzi nevekben BÁRCZI általánosságban feltételezi a személyneves áttételt, addig a BÉNYEI-PETHŐ-féle nyelvészeti elemzés Ravasz esetében „bizonyára pontatlan lejegyzés eredményé”-nek, így következtetés levonására alkalmatlannak veszi azt, más szóval kiiktatja a sorból.

A nyitott elemzés fölvetését alátámasztani látszik még PAPP ZSUZSANNA nézete is, amely szerint a helyre jellemző állat adta a település nevét (MNy. 1969: 310), ill. hogy az illető állat honossága esetén az annak nevét viselő földrajzi név nem személynévi eredetű (MNy. 1969: 310, 311).

(A fentiek nem kérdőjelezik meg KISS LAJOS igazát, hogy az itteni rókalyukak emlegetése nem perdöntő, hiszen ezeknek a ragadozóknak a jelenléte elég általános a falvaink környékén, vagy mert a lyukaikról való elnevezés valójában inkább csak határjelölő szokott lenni.)

S o k o r ó

A név a mai szívesen *Pannonhalmi-dombság*-ként emlegetett térszíni alakzat másik (korábbi) neve, mégpedig vagy tágabban az egészé, vagy szűkebben annak középső vonulatáé. Eleinte bizonyára köznévi volt, hiszen a dombság részterületeit vele különítették el: *Barátsucurov* (1262: PRT. II. 318); *Erdeusokoró* (CSÁNKI III. 543); *Galambokorou* (1323: GYÖRFFY i. m. 623); *Nylka Socrou* (PRT. I. 706); *Paznan Sukoro* (PRT. II. 290); sőt *Sehsokuro* (1368: PRT. VIII, Oklvt. 102), ill. egy élőnyelvi társ Écsről, a *Vajda-Sokoró*.

Az összetett vagy kétagú nevek etimológiája (is) mindig csak az alaptagra vonatkozott, és sokáig amatőr szinten maradt. A mai mérvadó értelmezés a dombság tagolt voltára utaló 'tekergős' melléknévi jelentést adja meg a földrajzi név magyarázataként (l. TESz.: *zsugorodik*, FNEsz.: *Sokoró*).

Ehhez pusztán azt a megjegyzést tehetjük, hogy igazán szemléletessé, egészen elfogadottá akkor válik számunkra az értelmezés, ha a TESz. ugyanazon szócikkéből a következő részletet emeljük ki: „Az egykori **sugor* ige meglétére következtethetünk a régi *Sokoró*-féle helynevek ... alapján; ezekben az adatokban 'domborulás' ... jelentésárnyalat dominál.”

Néhány tételt érintő fenti fejtegetésem – kiemelve Győr megye Árpád-kori földrajzinév-anyagának szemleszerű áttekintéseiből – akkor bizonyul hasznosnak, ha a kinduló összevetésekből levont tanulságokon túl maga is tanulságokkal jár. Szeretném remélni, hogy amikor a földrajzi közszókra vonatkozóan azok TESz.-beli jelentéseiből a megfelelőbbnek ítéltet emelem ki, és velük az eddigi értelmezések mellett vagy helyett más irányokra figyelek, vagy amikor behatóbb körüljárással más megoldásokra (is) jutok, esetleg egy meglévő levezetés helyességét erősítem a hiányzó láncszem föl kutatásával, akkor ezek a levezetések egyben tanulságosak is.

ÁBRAHÁM IMRE